

УДК 342.4(477)

ПРЕДМЕТ КОНСТИТУЦІЙНОЇ АКсіОЛОГІЇ ЯК НАПРЯМУ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Салей М.І.

Національний університет «Одеська юридична академія»

У статті розглядається одна з найбільш складних теоретичних проблем сучасного конституційного права України – конституційна аксіологія. Наводяться погляди провідних вчених-конституціоналістів стосовно розуміння конституційної аксіології. Предметом дослідження конституційної аксіології є конституційні цінності. Аналізуються підходи щодо визначення поняття конституційних цінностей.

Ключові слова: аксіологія, правова аксіологія, конституційна аксіологія, цінності, конституційні цінності

Постановка проблеми. У науці конституційного права виявляється необхідність у нових підходах до дослідження та вивчення конституційного права: не тільки традиційного (загального) конституційного права, а й спеціальних напрямків у конституційному праві. Конституційна аксіологія є інноваційним, унікальним напрямком дослідження сучасного конституційного права України, в якому концентруються складні, недостатньо вивчені, науково-теоретичні, концептуальні проблеми з питаннями практичної реалізації конституційно-правових ціннісних величин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зважаючи на важливість аксіологічного пізнання конституційного права, необхідно відзначити, що питанням цінностей конституційного права та конституційно-правових цінностей у сучасній конституційно-правовій науці приділено недостатньо уваги, тому є необхідність у заповненні данної прогалини і проведенні подальших теоретико-правових досліджень. На науковому рівні, конституційній аксіології та конституційним цінностям, приділяють увагу такі вчені, як Ю.В. Баулін, Ф.В. Веніславський, Є.В. Єреклінцева, В.В. Єрофеев, А.Р. Крусян, Ю.М. Оборотов, М.П. Орзіх, П.М. Рабінович, М.В. Савчин, О.В. Снежко та ін. Однак до сьогодні залишаються недостатньо дослідженими в конституційному праві України конституційна аксіологія та категорія «конституційні цінності», які знаходяться в стадії наукової розробки.

Мета статті. Відтак, проблемні аспекти, пов'язані із формуванням конституційної аксіоло-

гії, залишаються малодослідженими і потребують подальшої наукової розробки, тому метою дослідження є аналіз існуючих підходів щодо визначення конституційної аксіології та її предмету.

Викладення основного матеріалу. Проблематика цінностей, спочатку належала до області економіки і відображала всякого роду матеріальні (речові) блага, але згодом впровадилась у конституційне право. Одним з перших, запропонував розуміти ст. 1 Основного закону ФРН 1949 р. в якості «норми об'єктивного права», «об'єктивної цінності», і тим самим відійшовши від традиційного природно-правового підходу був Г. Дюрріг [10, с. 260; 13, с. 104-105]. Р. Сменд здійснив спробу уявити конституційні цінності в якості ідейної основи самої конституції. Він розглядав Конституцію як живу реальність, об'єднану на основі суспільних цінностей, які є втіленням нації. Конституція при цьому, не тільки уявляє собою єдність цінностей, але також у подальшому об'єднує націю на основі цінностей [11, с. 47]. Аналогічної точки зору дотримувався і другий відомий правознавець того часу, А. Гензель, який стверджував, що «зміст будь-якої правової системи є реалізацією конституційно-встановленої системи цінностей» [12, с. 6]. Згодом категорія конституційних цінностей стала застосовуватися в конституційному праві Німеччини. Прикладом тому може слугувати цілий ряд рішень, першим і найбільш значущим з яких є рішення у справі Люта, яким Конституційний Суд Німеччини 55 років тому «обґрунтував і ввів в свою практику

аксіологічний підхід». Зокрема, в даному рішенні зазначалося: «...Основний закон [ФРН 1949 р.], який не представляє собою нейтральну в ціннісному відношенні систему, в своєму розділі про основні права встановив об'єктивну ієрархію цінностей. Ця система цінностей, звертає свою увагу на вільно розвиваючу особистість та її гідність в умовах соціальної спільноти, повинна поширюватися в якості основного конституційно-правового рішення на всі області права; вона дає імпульси і перспективи розвитку законодавства, адміністрації та судочинства...» [9, с. 458].

Таким чином, ще на початку ХХ ст. німецькі правознавці відводили особливе місце конституційним цінностям, з їх точки зору, є базою суспільного і державного розвитку, феноменом, за собом об'єднати навколо себе все суспільства і наповнити змістом національну правову систему. Саме відтоді, аксіологічний підхід у конституційному праві здійснює свій переможний хід по світу.

Правова аксіологія є однією з важливих частин права, вона є галуззю філософії права, яка вирішує проблему правових цінностей, висвітлюючи рівним чином, на яких цінностях у першу чергу має базуватися право, за допомогою яких цінностей можна буде побудувати ідеальний тип права. Формування цінностей суспільства буде визначати проекцію її правової системи. Одним з видів правової аксіології є конституційна аксіологія.

Бондарь Н. С. зазначає, що конституційна аксіологія – одне з нових напрямків дослідження сучасного конституціоналізму, в якому концентрується єдність складних, недостатньо досліджених, науково-теоретичних, концептуальних проблем з питань практичної реалізації конституційно-правових ціннісних величин у сферах законотворчої, правозастосовної, та в особливості, судової нормоконтрольної діяльності [2, с. 12]. Також вказаний автор зазначає, аксіологія як філософія конституціоналізму набуває практичної значущості – як вчення про конституційні цінності демократичного правового розвитку суспільства і держави, визнання та захисту прав і свобод громадян, рівності і справедливості, їх втілення в життя, зокрема за допомогою конституційно-правових засобів, основних цінностей в нашому житті [2, с. 13].

Конституційну аксіологію, як форму безпосереднього відношення до моделі і практики реального конституціоналізму, відрізняє, перш за все, винятковий статус її джерела – конституція, осмислення і реалізація якої передбачає і момент аксіологічної інтерпретації [4, с. 34]. Конституція, як винятковий по статусу і значенню для державності акт та текст, має найавторитетніше загальнообов'язкове значення для держави і позитивного права. Аксіологічний статус конституції проявляється в двох аспектах: внутрішньому, в контексті якого вона розглядається як система конституційних цінностей, які знайшли закріплення в її тексті, та зовнішньому, який стосується соціальної цінності самої конституції як цілісного концепту.

Абрамова О. К. при визначенні конституційної аксіології зазначає, що це область науково-теоретичного пізнання конституційно-правових цінностей, їх ієрархічних взаємозв'язків, об'єктивації і відображення в конституційних

нормах і принципах, пріоритетах конституційно-правової політики [1, с. 14].

Між тим конституційну аксіологію визначають як науку, яка вивчає питання трансформації конституційних норм у сукупність конституційних цінностей, пошук місця конституційних цінностей в онтологічному просторі і системі права, зв'язок конституційних цінностей між собою з іншими цінностями, а також соціальними, економічними, культурними та іншими процесами в державі [5, с. 560].

Конституційна аксіологія це філософські проблеми конституційного права, свого роду теорія середнього рівня, яка не є філософією права в справжньому сенсі, це сума наукових знань, які є суміжними для філософії права та конституційного права. Конституційна аксіологія вивчає конституційні цінності, яке їх генетичне походження, встановлення співвідношення конституційних цінностей між собою. Таким чином, предметом дослідження конституційної аксіології є конституційні цінності.

У сучасній конституційно-правовій науці визначення конституційних цінностей не є усталеним і є дискусійним. Це пов'язано в першу чергу зі складністю і неоднозначністю розуміння категорії «цінність», яка має десятки варіантів трактовки.

Конституційні цінності визначаються в якості першооснови для Конституції та конституційного права. Конституційні цінності у своїй сукупності визначають національні стратегічні інтереси будь-якої демократичної країни. Вони закладаються у правову основу всієї державності, та з їх урахуванням будується система правових цінностей сучасного суспільства і держави [6, с. 14]. Такі висновки можна зробити виходячи з того, що, по-перше, конституційні положення володіють верховенством, вищою юридичною силою і прямою дією та повинні реалізовуватися у правотворчій і правозастосовній діяльності. По-друге, Конституція України проголошує Україну правовою державою, в якій закон є основою для прийняття будь якого рішення, що охоплює права громадян. Конституція сама виступає як цінність і є результатом домінування в суспільстві цінностей у праві і справедливості. По-третє, людина, визнається найвищою соціальною цінністю, тому необхідно дати об'єктивну оцінку існуючої дійсності і визначити ступінь її приближення до даного конституційного імперативу.

Категорія «конституційні цінності» існує в зарубіжному законодавстві, практиці та доктрині. Так, під конституційними цінностями в конституційному праві Іспанії розуміються етико-соціальні цілі, необхідність досягнення яких обґрунтовує існування і функціонування держави та системи права в конкретному культурно-історичному контексті. У Конституції закріплюються ті з них, які конституційний законодавець зі схвалення суспільства позиціонує як фундаментальні. Такого роду позитивізація цінностей робить неможливу відмову від їх дотримання, посилюючи їх в правовому сенсі та спрощуючи їх застосування [7, с. 36].

Аналіз конституційно-правової літератури дозволяє зробити висновок про те, що автори виділяють різні точки зору щодо визначення поняття «конституційні цінності», існуючі погляди щодо

визначення конституційних цінностей можливо узагальнити в такі групи: за формою втілення цінностей в конституції: «ідеї, ідеали, принципи, стандарти і цілі», «принципи (цілі, установки, настановлення)», за їх сутністю: «конституційовані публичні і приватні інтереси учасників конституційних правовідносин», які повинні сприяти реалізації справедливості, за їх особливу значущість для громадянина, суспільства та держави (не тільки в момент конституціоналізації але і на більш тривалу перспективу).

Але більш повно та методологічно доречним під час дослідження є визначення категорії, яка має сутнісне значення як для розвитку конституційно-правової теорії, так і для вдосконалення конституційного контролю, запропонувала Кру-

сян А.Р.: «конституційні цінності – це гуманістичні, демократично-правові, універсальні орієнтири (цілі та настановлення), що мають формалізоване відображення в конституції держави, виявляються в конституційно-оціночній, інтерпретаційній і контрольній діяльності органів конституційної юстиції та визначально впливають на конституційне законодавство, конституційну правосвідомість, конституційний правопорядок та публічно-владну практику» [3, с. 4].

Висновки. Конституційна аксіологія є перспективним напрямком у конституційному праві і правознавстві в цілому. Проблема дослідження аксіологічних аспектів у конституційному праві України знаходиться на початковій стадії розробки, і потребує комплексного дослідження.

Список літератури:

1. Абрамова О. К. Конституционные ценности как особая форма выражения права / О. К. Абрамова // Конституционное и муниципальное право. – 2013. – № 12. – С. 24-25.
2. Бондарь Н. С. Аксиология судебного конституционализма: конституционные ценности в теории и практике конституционного правосудия. Вып. 2 / Ю. А. Бондарь. 2-е изд., доп. – Москва: Юрист, 2014. – 184 с.
3. Крусян А. Р. Політико-правові цінності сучасного українського конституціоналізму (в контексті аксіологічного виміру конституційного права) / А. Р. Крусян // Актуальні проблеми політики: зб. наук. пр. / редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.), Л. І. Кормич (заст. голов. ред.), М. А. Польовий (відп. секр.) [та ін.]; НУ «ОЮА», Південноукр. центр гендер. проблем. – Одеса: Фенікс, 2012. – Вип. 45. – С. 3-13.
4. Малько М. П. Предмет конституционной аксиологии / М. П. Малько // Вестник Челябинского государственного университета. Право. – 2010. – № 19. – Вып. 24. – С. 34-37.
5. Пермиловский М. С. Конституционная аксиология: эколого-правовой аспект / М. С. Пермиловский // Казанская наука. – 2012. – № 4. – С. 558-561.
6. Снежко О. Правовая природа конституционных ценностей современной России / О. Снежко // Сравнительное конституционное обозрение. – 2005. – № 2. – С. 13-19.
7. Сухарева О. О. Принцип правовой определенности в системе ценностей и принципов, установленной Конституцией Испании 1978 г. / О. О. Сухарева // Конституционное и муниципальное право. – 2008. – № 16. – С. 36-40.
8. Шустров Д. Г. Иерархия конституционных ценностей / Д. Г. Шустров // Конституционное и муниципальное право. – 2013. – № 6. – С. 6-15.
9. ФРГ: дело Люта (Liith). Федеральный конституционный суд ФРГ (Первый Сенат) 7 BverfGE 198 (1958) // Конституционные права в России: дела и решения: Учеб. пособ. / Отв. ред. А. Шаю. – Москва: Ин-т права и публичной политики, 2002. – С. 458-465.
10. Durig G. Die Menschenauffassung des Grundgesetzes / G. Durig // Juristische Rundschau 1952. – № 7. – S. 259-263;
11. Emend R. Verfassung und Verfassungsrecht (1928) // Emend R. Staatsrechtliche Abhandlungen und andere Aufsätze. 2, erw. Aufl. – Berlin: Duncker u. Humboldt, 1968. – S. 264.
12. Hensel A. Grundrechte und politische Weltanschauung. TuGbingen: Mohr, 1931. (Recht und Staat, 80) – S. 10.
13. Moyn E. Personalism, Community, and the Origins of Human Rights // Human rights in the twentieth century / Ed. by S.-L. Hoffmann Cambridge University Press, 2011. – P. 104-105.

Салей М.И.

Национальный университет «Одесская юридическая академия»

ПРЕДМЕТ КОНСТИТУЦИОННОЙ АКСИОЛОГИИ КАК НАПРАВЛЕНИЯ КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ

Аннотация

В статье рассматривается одна из наиболее сложных теоретических проблем современного конституционного права Украины – конституционная аксиология. Анализируются взгляды ведущих ученых-конституционалистов относительно понимания конституционной аксиологии. Предметом исследования конституционной аксиологии являются конституционные ценности. Анализируются подходы к определению понятия конституционных ценностей.

Ключевые слова: аксиология, правовая аксиология, конституционная аксиология, ценности, конституционные ценности

Saley M.I.

National University «Odesa Law Academy»

THE SUBJECT OF CONSTITUTIONAL AXIOLOGY AS A BRANCH OF CONSTITUTIONAL LEGAL RESEARCH

Summary

The article deals with one of the most complex theoretical issues of modern Constitutional Law of Ukraine, i.e. Constitutional Axiology. The author presents the views of the most prominent Constitutional Law scholars on Constitutional axiology. Constitutional values make up the subject of Constitutional axiology research. The article also analyzes various approaches to defining the notion of Constitutional values

Keywords: axiology, legal axiology, Constitutional axiology, values, Constitutional values.